

Lőrincz Julianna

Kultúrák párbeszéde

(Eger: Líceum Kiadó 2007. 221 pp.)

Spiczéné Bukovszki Edit

Hiánypótló és nagy érdeklődésre számot tartó könyvvel bővült a fordításelméleti szakirodalom Lőrincz Julianna munkájával. Hiánypótló a mű abban az értelemben, hogy a fordítástudományon belül a műfordítás-elmélet és kritika témakörében eddig nem született olyan összefoglaló jellegű értekezés, amely a tudományterület eddigi eredményeit, elméleti háttérét nyelvészeti és irodalomtudományi szempontból egyaránt vizsgálta volna. A *Kultúrák párbeszéde* című kötet nemcsak rendszerezi és értelmezi a műfordításról vallott nézeteket, hanem bőséges példatárral is szemlélteti ezen ismeretek gyakorlati alkalmazhatóságát.

A *Fordításelméleti alapfogalmak* címet viselő első fejezet a fordításelméleti alapfogalmak bemutatását tűzi ki célul. Nagyon hasznos ez az áttekintés, hiszen hozzájárul ahhoz, hogy a fordítástudomány terminológiai nehézségeit, a pontatlan fogalomhasználatból eredő félreértéseket elkerülhessük vagy tisztázzni tudjuk. A fordítástudomány interdiszciplináris jellege megköveteli, hogy más tudományterületek, mint pl. a filozófia, a szociolingvisztika, a szövegnyelvészet fogalomhasználatával is megismerkedjen az olvasó.

A szerző kitér olyan fontos kérdésekre is, mint a fordítási folyamat tényezői, a fordíthatóság és fordíthatatlanság kérdése, a fordítói kompetencia összetevői. Természetesen az adott területekre vonatkozó számos elmélet és iskola, régi korok képviselőinek és mai kutatóknak az álláspontja nem fejthető ki részletesen, ám a szerző mégis igyekszik átfogó képet adni az elméletekről és a kutatási eredményekről, a hivatkozások és az irodalomjegyzék pedig segítséget nyújt az egyes részterületek iránt érdeklődőknek a további kutatáshoz.

Az első fejezet *Szövegtipológia és fordítás* című alfejezete számos fontos megállapítást tartalmaz a fordítás egészére vonatkozóan, itt most egyet szeretnék kiemelni annak illusztrálására, hogy a szerző figyelmének középpontjában a műfordítás, az irodalmi fordítás áll.

„Műfordításszövegek esetében a ma egyre inkább elterjedt célnyelvi befogadók elvárásnormáihoz igazodó, a domesztikáló 'meghonosító' fordítói elv alapján létrejött célnyelvi szövegek létrehozását eredményező szövegalkotási kritériumok az irányadók. Ezek létrehozásában pedig nem teljesen ugyanazok a fordításifolyamat-összetevők érvényesülnek, mint a forrásnyelvi szöveg idegenségét is megőrző célnyelvi szépirodalmi szövegvariánsok esetében” (22).

Itt fogalmazódik meg először az a műfordítói és műfordítás-elemzői dilemma, amelyet a szerző a második fejezetben fejt ki részletesen, és amely a műfordítás-elmélet alapkérdéseit tárgyalja. A 2.3 *A szépirodalmi szöveg és fordított szövegvariánsának egyenértékűségi viszonya* című alfejezet az irodalmi fordítások és az ekvivalencia kérdését járja körül, elméleti háttérrel adva a későbbiekben következő ekvivalencia-központú fordítás-stilisztikai tanulmányokhoz.

A következő, harmadik fejezetben rövid áttekintést olvashatunk a magyar műfordítás-irodalom történetéről és a téma magyar vonatkozású szakirodalmáról. A szerző történelmi, kulturális kontextusba helyezve ismerteti a fordításra vonatkozó elméletek, módszerek kialakulását. A sikeres és elismert fordítók felsorolásakor támadhat ugyan az olvasónak hiányérzete – különösen, ha a nem angol nyelvű irodalmak, avagy a kortárs szépirodalom avatott fordítóinak a nevét keresi – de teljesíthetetlen elvárás lenne ezen a téren a teljesség igényével fellépni.

A negyedik fejezetben a szerző a műfordítás-stilisztika alapfogalmaival ismerteti meg az olvasót, és bepillantást ad a leggyakoribb elemzési módszerekbe. A kötetben nagy érdeklődésre számot tartó és sokakat elgondolkodtató kérdéseket vonultat fel a szerző a fordítás elméletének és gyakorlatának tárgyköréből. Ezek közül az egyik legfontosabb kérdésre a szerző a következő választ adja: „Mi a szerepe a műfordítás-kritikának a modern filológiában? Elsősorban annak megállapítása, hogy a forrásnyelvi irodalmi szövegeknek, valamint a célnyelvi befogadónak mennyire felelnek meg a célnyelvi szövegvariánsok” (65). Ennek a gondolatnak a gyakorlatba történő átültetését olvashatjuk a kötet utolsó, legerjedelmesebb fejezetében.

Az ötödik fejezet a szerző saját műfordítás-stilisztikai tanulmányait tartalmazza. Ezekben a tanulmányokban a gyakorlati elemzés során újra találkozhatunk az előző fejezetek elméleti kérdéseivel és a szerző kutatásai alapján megfogalmazott válaszokkal. Bár az itt olvasható tanulmányok nagy része már megjelent különböző tanulmány- és konferencia-kötetekben, mégis hasznos és praktikus őket egymás mellett, egymást mintegy kiegészítve olvasni. Továbbgondolkodásra inspirálnak, kutatási ötleteket kínálnak, és átfogó képét adják a szerző eddigi munkásságának. A fejezetben közölt tanulmányok két nagy csoportra oszthatók. Az első részben az orosz versek magyar fordításainak fordítás-stilisztikai elemzését olvashatjuk elsősorban Szergej Jeszenyin versei alapján. Lőrincz Julianna arra a kérdésre keresi a választ, hogyan valósítható meg a kommunikatív ekvivalencia a műfordításokban. Ha a műfordító értő tolmácsolója az adott költő művészetének, akkor a tipológiailag különböző nyelvekről történő fordítás esetén is megvalósul a kommunikatív ekvivalencia. A tanulmányok olvasása során bepillantást nyerhetünk a műfordítói folyamatba, megfigyelhetjük a forrásnyelvi szöveg és a célnyelvi variáns grammatikai, szemantikai, szintaktikai eltéréseit. Nyomon követhetjük, hogy „milyen jelentésváltozások, illetve jelentésszűkülések következtek be a szöveg képi szintjének újraalkotásakor” (134).

A második részben magyar költők – Petőfi Sándor, Pilinszky János, József Attila – versei alapján készült orosz és angol nyelvű fordítások elemzéséről szóló tanulmányait közli a szerző. A nyelvészeti szempontú fordításelemzés mellett kitér a magyar versek idegen nyelvre történő fordítása során felmerülő elméleti problémákra is, például a különböző kultúrák eltérő műfordítói elveire (142), a célnyelvi kultúra hagyományaiiba való beilleszkedés nehézségeire. Külön érdekessége és értéke az ebben a tárgykörben készült tanulmányoknak, hogy lehetőséget adnak nemcsak a forrás- és célnyelvi szövegek összevetésére, hanem az angol és az orosz szövegvariánsok ekvivalencia-szempon-tú összehasonlítására is. A szerző arra a megállapításra jut, hogy például József Attila műveinek fordításai során az orosz versfordítások az eredeti szövegekkel mind tartalmi, mind pedig formai szempontból adekvátnak tekinthetők. Ezzel szemben az angol fordítások többségükben adások

maradnak József Attila rendkívül összetett, mélyen filozofikus lírájának hű tolmácsolásával.

Lőrincz Julianna alaposan ismeri az általa választott téma kifejtéséhez szükséges szakirodalmat, elemzéseiben gondosan válogatott példákkal támasztja alá a szakirodalom megállapításait (77), ugyanakkor továbbgondolja, bővíti és finomítja azokat (135). Az elemzés módszere a fordítások stilisztikai egybevetése, amelynek tanulságai aktív és leendő műfordítók, elméleti szakemberek és fordításkritikusok számára egyaránt hasznosak lehetnek. A szerző pontosan fogalmazza meg célkitűzéseit – elméleti áttekintés és fordításkritikai tanulmányok közlése – így nem vész el az egyébként átláthatatlan mennyiségű szakirodalom útvesztőjében. A fejezetek világos és könnyen követhető rendszerezésével értő gonddal kalauzolja a témában kevésbé járatos olvasót is, ugyanakkor nélkülözhetetlen referenciákat gyűjt össze a fordítástudománnyal foglalkozó kutatók számára is. A kötet végén található fordítási terminológiai fogalomtár, valamint tárgy- és névmutató segíti az orientációt. A kötet végén közölt felhasznált irodalom mennyisége egyfelől a szerzőnek a témában való jártasságát jelzi, másfelől hasznos segítséget nyújt a fordításelmélet és a fordításkritika területén végzett kutatásokhoz. Ezt elősegíti a kötetben elemzett versek szövegének közlése és a műfordítók bemutatása is.

Lőrincz Julianna munkáját mindazok figyelmébe ajánlom, akik a fordítást kultúrák közötti párbeszédnek tekintik, mivel a könyvben lévő információkat a kutatók és a fordítás iránt érdeklődő egyetemi hallgatók egyaránt hasznosítani tudják.